

Srbský ústav v Budyšině a současná etnologická literatura

Jako v jiných zemích bývalého sovětského bloku dochází v NDR na přelomu 80. a 90. let k zásadním politickým změnám, po kterých následovaly neméně radikální změny ekonomické a společenské, s dopadem do sféry kulturní. Po **sjednocení Německa**, které proběhlo na základě smlouvy z 31. srpna 1990, se vytvořilo nové správní uspořádání země a Lužičtí Srbové se stali občany spolkových zemí Braniborska (Kraj Braniborska) a Saska (Swobodny stat Sakska), kde jim zemské sněmy schválily zákony o právech. Jako ve všech oblastech života došlo také k restrukturalizaci vědeckého výzkumu. Od 1. ledna 1992 vzniká **Serbski institut (Sorbisches Institut)**, který pokračuje v komplexním výzkumu Lužických Srbů, jejich jazyka, historie a kultury, a to v minulosti i v současných společenských podmínkách. Shromažďuje a archivuje k tomu potřebné materiály a tím vytváří Lužickosrbský kulturní archiv, který je stejně jako bohatá knihovna k dispozici badatelům i veřejnosti.

Dnešní interdisciplinární vědecký výzkum sleduje aktuální společenskou situaci na Lužici, kulturní specifika obyvatel různé etnické příslušnosti a provádí komparaci jazyků a kultury minorit v rámci celé Evropy. Výsledky jsou publikovány jednak v časopisu **Lětopis**, ze kterého se stává periodikum sorabistického a sociálněvědného výzkumu, a v ediční řadě Spisů Srbského ústavu, kde vychází monografické práce z oblasti kulturních a sociálních dějin, empirických výzkumů současných kulturních jevů a života Lužických Srbů (etnologie, antropologie) a z jazykovědy. Zvláštní pozornost je věnována výzkumu Dolní Lužice, kde je asimilace Lužických Srbů s německým etnikem téměř u konce. Institut zajišťuje v pětiletých intervalech vydávání běžné lužickosrbské **bibliografie**, jejíž poslední svazek pokrývá období let 2001–2005.¹ Jejím hlavním redaktorem je vědecký pracovník ústavu, literární historik Franc Šěn a vedle tištěné formy lze využít i podobu elektronickou. Jak časopis, tak samostatné publikace vycházejí v nakladatelství Domowina v Budyšině.

Vzhledem k naší disciplíně bychom se šířeji zmínili o současném etnologickém výzkumu, jak je realizován v oddělení empirického kulturního výzkumu. Ve středu zájmu stojí kultura všedního dne, výzkum vychází ze širokého chápání kultury, jako

¹ ŠĚN, F. (red.): *Serbska bibliografija / Sorbische Bibliographie 2001–2005*. Budyšin 2008.

sociálního procesu, jako strategie života. Oblast sledovaných témat je neobyčejně široká: identita, etnicita, používání jazyka, dvoujazyčnost, náboženská víra, rodina, přesídlenci, prostor, obraz Srba. Jde o otázky kulturní diference, konstrukci „svého“ a strategii jednání s cizími, o výchovu, o mezikulturní a interetnickou komunikaci. V oblasti, kde se setkává německý a slovanský element, kde se střetává bilingvnost a bikulturní životní realita lze na malém vzorku analyzovat problémy, které se týkají také evropské kultury a evropské integrace. Závěry, které vyplývají ze srovnání sociálních, právních a kulturních jevů u malých evropských národů, resp. minorit, je možné použít pro praktické rozhodování politických instancí.

Samozřejmě etnologický výzkum Srbského institut neprovádí jen výzkum současnosti a aktuálních společenských problémů, ale má také historický rozměr ať už sleduje jevy tradiční kultury nebo historiografická témata z kulturního vývoje Lužických Srbů. Jak se uvedené výzkumná témata konkrétně realizují, lze sledovat na vydávané odborné literatuře, která dnes vychází výhradně už jen v němčině. Je poměrně rozsáhlá, protože jejími autory nejsou jen vědečtí pracovníci Srbského ústavu, ale také další domácí a zahraniční sorabisté. Průměrně v rámci spisů Srbského ústavu vycházejí tři knižní svazky ročně.

Jako 54. svazek zmíněné edice byl vydán sborník **Jakub Bart-Ćišinski (1856–1909)**. *Erneuerer der sorbische Literatur* (2010) z mezinárodní konference, která se v Budyšíně a Pančičích-Kukowě konala u příležitosti 100. výročí úmrtí zakladatelské osobnosti lužickosrbského básnictví a představitel mladosrbského hnutí bojující proti germanizaci v době Bismarkově.

Obdobně v r. 2004 vznikl sborník **Mato Kosyk 1853–1940**. *Materialien des ersten Kosyk-Konferenz*. (Budyšín 2004). Vědecká konference k 150 výročí narození klasika dolnolužické literatury byla příležitostí k zasazení jeho života a díla do literárních, kulturních, etnických, sociálních a politických souvislostí.

Jinou zajímavou osobností lužickosrbské kultury byl **Hanzo Nepila**, polbur (tj. podsedník) v Rowně u Slepá, z vesnice v oblasti málo úrodné mužakovské hole ve střední Lužici, která má být rovněž odbagrována. Peter Milan Jahn je autorem monografie vydané ve spisech Srbského ústavu pod názvem *Vom Roboter zum Schulpropheten. Hanzo Nepila (1766–1856)*, která přibližuje životní osudy tohoto lužického poddaného a robotníka, který se v pozdním věku naučil psát, aby mohl zaznamenat svůj životní příběh pro budoucí pokolení. I když u svých vrstevníků našel pro své úsilí málo pochopení a většina jeho rukopisů byla zničena, ze zachovalé části

mohl autor zpracovat mikrohistorii jeho života a díla. Dílo vyšlo s překladem zachovaného rukopisu do němčiny v r. 2010. Jeho jazyku, dolnolužickému dialektu z okolí Slepá se věnovala už dříve Hélène Brinjen.²

Ještě bych se zmínil o monografii **Pawol Nedo 1908–1984. Ein biographischer Beitrag zur sorbischen Geschichte** (Budyšín 2002). Annett Bresan se v monografii pokouší odpovědět na otázku, proč tento vrcholný představitel Domoviny ji v r. 1950 opouští a věnuje se vědecké kariéře jako národopisec. Součástí monografie je analýza Nedova etnografického a folkloristického díla.

Jako ve všech postsocialistických zemích, tak i na v bývalém východním Německu se řeší otázka vyrovnání s minulostí a kolaborace s komunistickým režimem. Na příkladu Domowiny tyto otázky řeší Ludwig Elle v práci *Die Domowina i der DDR. Struktura a funkce menšinové organizace ve státě řízeném socialismem*.

Jazykové otázky, pro Lužické Srby neobyčejně citlivé téma, sleduje **Leoš Šatava** v díle *Sprachverhalten und ethnische Identität*. (Budyšín 2005). Na srbském gymnáziu a šesti základních školách sledoval vztah srbské mládeže k srbské kultuře a jazyku. Zmíněná zahraniční orientace Srbského institutu našla výraz ve sborníku redigovaném Elke Tschernokoshewou a Volkerem Grasnowem *Beziehungen Minderheiten – Merhheiten in europaischer Perspektive* (2007).

Těžba uhlí a odbagrování vesnic je téma, které sleduje **Frank Förster** *Bergbau – Umsiedler* (1998). Do dnešního dne bylo likvidováno více než sto vesnických sídel. A jejich důsledky jsou pro Lužické Srby tragické.

Ani klasická národopisná témata, jako je lidový oděv nebo stavební kultura, nejsou zcela opomíjeny, jak svědčí dva svazky spisů Srbského ústavu. **Ines Keller** a Leonore Schulze-Irrnitz redigovaly sborník *Trachten als kulturelles Phänomen der Gegenwart* (Budyšín 2009). I když i na Lužici kroj z denního života téměř zmizel (vyjma několika málo desítek starých žen, které jsou zdokumentovány na výstavě, probíhající právě v Srbském muzeu), stal je kroj předmětem osobní a rodinné reprezentace. Autorky sledují uvedené proměny a snaží se odhalit mechanismy minulého a současného nošení kroje.

Stejně změny ve 20. století, ovšem na tématu vesnické architektury, sleduje **Lotar Balke** v práci *Bauen und Wohnen in Heide und Spreewald. Vom Wandel Lausitzer Volksarchitektur im 20. Jahrhundert* (1994).

² BRIJNEN, H.: *Die Sprache se Hanzo Nepila*. Budyšín 2004.

Literární produkce Srbského ústavu v Budyšíně je jistě daleko širší a početnější. Uvedený přehled se snažil jen naznačit hlavní badatelské okruhy a jejich řešení. Samozřejmě svou literární produkci má také Srbské muzeum v Budyšíně, Domowina a další instituce. Neobyčejně rozsáhlá je také literatura populárně-vědná zaměřující se na jevy tradiční lužickosrbské kultury.

Poslední svazky edice: *Jan Kilian (1811–1884). Pastor, Poet, Emigrant.* Sammelband der internationalen Konferenz zum 200. Geburtstag des lutherischen Geistlichen. Bautzen, 23. – 24. September 2011. Vydala Trudla Malinkowa (2014).

Jana Schulz: *Bilingualer Spracherwerb im Witaj-Projekt* (2015).

Michael Richter: *Deutsche Parteien in der sorbischen Oberlausitz 1945–1953.* Die politische Entwicklung in den zweisprachigen Kreisen nach dem Zweiten Weltkrieg (2017).

Základní lexikografické dílo představuje:

Schön, Franz – Scholze, Dietrich (eds.): *Sorbisches Kulturlexikon.* Budyšin: Domowina, 2014.